

GELUID VAN DE VRIJHEID: tertulia in Openbare Bibliotheek Spui, Den Haag

door Henry Habibe

In het kader van de officiële herdenking van 150 Jaar Afschaffing Slavernij werd op 3 augustus jl. in de Bibliotheek aan het Spui, Den Haag, een ‘Literaire Tertulia’ gehouden. Zo werd deze culturele happening aangekondigd door de *Dutch Caribbean Book Club*. In dezelfde zaal van deze Bibliotheek vond twee weken daarvoor ook het optreden plaats van o.a. Izaline Calister. Ook die happening werd in hetzelfde kader gehouden. Het was een zeer geslaagde avond gezien de opkomst en de virtuositeit van de Curaçaose zangeres. Nu, twee weken later, werd, behalve voor de gewone voordrachten en danspartijen, ook plaats ingeruimd voor een ‘literaire tertulia’ (het woord ‘tertulia’ duidt op een gezellige samenkomst om te praten en met elkaar te discussiëren). Hiervoor werd een drietal sprekers uitgenodigd, die de middag eerst vulden met hun officiële inleidingen, waarna er soms een nogal hoogoplopende discussie plaats vond. De sprekers waren: Ronnie Martina, dr. Aart G. Broek en Jeroen Leinders.

De heer Martina beet de spits af met de volgende woorden: ‘In de rotsvaste overtuiging dat eens, zowel in mijn geboorteland als hier in Nederland, het ware geluid van de vrijheid werkelijk en uitbundig zal weergalmen, heb ik de kans om vandaag deze spreekbeurt te houden met genoeg aanvaard’. Hij benadrukte dat er feitelijkheden zijn die het behalen van de vrijheid bemoeilijken. Achttien jaar geleden – zei hij – was het niet ‘chic’ om een Tula-fan te zijn. Hij sprak van ‘de lange weg’ die door een groot aantal Curaçaoënaars ingeslagen werd. Het ‘Geluid van de Vrijheid’ - zo eindigde Martina – is niet te verhullen. Al zei hij aan het begin, dat hij zijn ‘spreekbeurt’ geenszins zou aanwenden om eventuele frustraties of verwijten te ventileren, toch liet hij niet na om *en passant* de nodige kritiek te uiten. Zo sprak hij van ‘een losbandige en harteloze koopmanvorst, die eindelijk had ingestemd om in zijn grootmoedigheid de zwarte slaven een namaak, een nep vrijheid te geven’. Ook in verband met de hedendaagse politiek had hij kritiek. Van een uitspraak van de huidige Minister-president (‘Met een telefoontje van u is het [de onafhankelijkheid] geregeld’) vond Martina dat die ‘dom, kortzichtig en arrogant, maar bovenal kwetsend’ was.

De tweede spreker, Aart Broek, besteedde aandacht aan de grote verdiensten van verschillende Curaçaoënaars. Als literatuurhistoricus had hij vanzelfsprekend een langere lijst met namen dan de heer Martina. Hij deelde eerst een paar Papiamentstalige teksten uit (de ‘Cancion die Libertad’ uit 1863 en de ‘Canto di Pueblo’, geschreven bij het Gouden Jubileum van de ‘Emancipatie’ in 1919; bij de eerste hoorde een Nederlandse vertaling van Jules de Palm en Marie-Céline Hendrikse). Vervolgens gaf Broek een uitgebreide beschouwing, waarbij een heel groot aantal auteurs de revue passeerden. Het publiek kreeg foto’s van bepaalde Curaçaoëse auteurs te zien. Er werd praktisch geen naam overgeslagen. Alleen die van pater Ludovicus Jansen ontbrak. Dat gaf Broek, naar aanleiding van een vraag uit het publiek, ook onmiddellijk toe. Men kreeg verder te horen dat auteurs als Joseph S. Corsen, Willem Kroon en Manuel Fraai ook in het ‘rijtje’ thuishoorden. Met betrekking tot *Slaaf en meester*, geschreven door Carel de Haseth, meende Broek dat dit werk in het licht gezien moet worden van het zgn. ‘creoliseringproces’. De criticus ging daarbij zo ver dat hij het woord ‘revolutionair’ in de mond nam. Hier zal ik straks op terugkomen mede omdat ik tijdens de discussie niet een derde vraag ‘mocht’ stellen. Er waren nog andere vragenstellers die op de microfoon wachtten.

De derde spreker, Jeroen Leinders, gaf een vlotte uiteenzetting over 'hoe' hij tot het maken van de film *Tula, The Revolt* was gekomen. Hij had een boek over de slavenopstand geschreven en op Curaçao o.a. mensen als Pacheco Domacassé en Charles do Rego geraadpleegd. Het was vooral naar aanleiding van zijn film, dat Leinders vragen te beantwoorden kreeg. Iemand was van mening dat het een naar gevoel gaf om zo met de neus gedrukt te worden op de mensonterende gruwelijkheden. Ook vond hij de rol, die Tula toebedeeld was, onbevredigend (niet als een grote held en vrijheidsstrijder afgebeeld, maar als een simpele slaaf). Op een gegeven ogenblik ging de discussie de kant uit van de bewustwording van de eigen identiteit. Waar werd Tula geboren? Was hij wel een Curaçaoënaar? Op school kreeg men vroeger iets anders te horen dan wat vandaag-de-dag verteld wordt. Allemaal vragen die men zelf zou kunnen beantwoorden indien men de moeite wil nemen om naar een Bibliotheek te stappen. Het panel (èn de discussieleidster) kreeg soms dan ook 'onduidelijke' vragen voorgeschoteld. Had het wel met het thema van de 'tertulia' te maken? Toen de discussieleidster, Lianne Leonora, een bepaalde vraag niet goed begrepen had (de vragensteller was inderdaad breedspakig), zei ze: 'Maar wat is uw vraag eigenlijk?'. De vragensteller begon weer opnieuw, maar schakelde nu over naar het Papiaments. Dacht hij misschien dat men geen respect voor zijn taal had? Of dat hij zodoende juist verstaanbaar zou zijn voor de discussieleidster? Het stellen van bepaalde vragen nam in ieder geval veel extra tijd in beslag. Ten slotte kreeg de heer Leinders (na alle 'kritiek' aanhoord te hebben) toch een positief geluid te horen. Zijn verfilming heeft de opstand uit 1795 toch wel heel 'aanschouwelijk' gemaakt.

Nabeschouwing.

Deze nabeschouwing dient slechts gezien te worden als een poging tot een zekere nuancering van het door Broek gepresenteerd overzicht. Het verdient alle lof dat de literatuurhistoricus zoveel informatie gegeven heeft. Maar het lijkt mij dat het accent hier en daar verlegd kan worden. Het komt misschien door het feit dat mijn literaire lens een tikkeltje anders gefocust is. Zo komt het mij voor dat het noemen van een schrijver als Willem Kroon bij de behandeling van het thema (lees: in het kader van de slavenopstand) een overbelichting is. Deze auteur schreef namelijk in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Dat was een tijd waarin Tula nog gepresenteerd werd als een opstandige slaaf die een wrede en onverantwoorde opstand geleid had. Kroon was een auteur die het katholieke geloof hoog in het vaandel droeg. Zijn proza-werk had, over het algemeen, als strekking: solidariteit met arme mensen. Ook met de zwarten. Dat is een nobel en zeer rechtvaardig streven. Maar dat impliceert nog niet een aansporing om *in opstand te komen*. In een tekst van pater Ludovicus Jansen (1845- 1921), die door Broek over het hoofd werd gezien, gaat het juist over de gruwelijke toestanden tijdens de slavernij. In zijn artikel, getiteld 'For di tempoe di sclabitud' (*La Cruz*, 1908), vindt men een beschrijving van een scène op de slavenmarkt. Het begint als volgt (ik vertaal): 'Het was een trieste tijd waarin nog met slaven volgeladen schepen op Curaçao aankwamen, waarbij deze ongelukkige mensen publiekelijk verkocht werden, zoals men dat vandaag-de-dag met vrachtdieren doet'. Het jaar 1763 wordt door de pater genoemd. Dat was dus vóórdat de opstand, met Tula als leider, uitbrak. Jansen schrijft verder (ik vertaal): 'Begaan met hun lot liep hij [een fiscaal uit Aruba] langs toen één van de slaven op de grond viel omdat hij zo zwak was dat hij niet langer op zijn benen kon blijven staan. Toen de fiscaal dichterbij kwam zag hij dat de rug van de slaaf helemaal bebloed was en zijn handen en voeten vol wonden zaten...'. Pater Jansen was, blijkens deze beschrijving, *begaan* met het lot van de slaven. Dit blijkt wordt ook duidelijk door de woorden die hij koos. Hij had het over 'un tempoe bien *tristoe*' (zeer droevige/ trieste tijd) en over 'hendenan *desgraciado*' (ongelukkige mensen; later heeft het woord 'desgraciado' echter een negatieve betekenis

gekregen). Maar impliceert zo'n beschrijving ook een oproep tot opstandigheid? Ik dacht van niet. Denk maar even aan de rol van pater Schink tijdens de opstand van 1795. Wilde de pater graag zien dat Tula tegen de blanke overheersers in opstand kwam?

Pierre Lauffer

Lauffer was (jaren veertig) lid van de Sint Thomaskring, een vereniging die zich bezig hield met het bijbrengen van een katholieke levensopvatting. Deze kring was georiënteerd op de Nederlandse cultuur. Dat was uiteindelijk niet bepaald wat Lauffer voor ogen stond. Later werd hij daarom lid van de *Jolly Fellows Society*, waar men juist de eigen taal, cultuur en literatuur wilde bevorderen. Het was in die tijd dat hij het gedicht 'Keho di katibu' (De slaaf kreunt) schreef, waarin een slaaf, vanwege de gruwelijke afstraffing met de zweep, tegen de slavenopzichter zegt: 'Aki un ratu mi ta rementá/ Ma mi alma lo plegabo' (Nog even en ik barst en sterf/ Maar mijn geest zal je voor altijd blijven kwellen). Deze slaaf *bedreigt* zijn beul, voordat hij sterft. Hij *reageert*! Dat is toch een verschil met de door pater Jansen beschreven scène op de slavenmarkt in 1763, waarbij slechts medelijden opgewekt wordt. Ook in Lauffers 'Balada di Buchi Fil' (uit omstreeks 1963) gaat het om een *opstandige* slaaf. In zijn verhaal 'Tula' (uit *Kwenta pa kaminda*, ook jaren zestig), vertelt Papa Monchi, een oude plantageopzichter, aan zijn kleinkinderen hoe dapper Tula was. De verteller citeert Tula's woorden: 'Si e shonnan a maltrata nos, anto ta pasobra nan ta bobo' (Dat de meesters ons mishandeld hebben komt doordat het stomme mensen zijn). Maar Tula *waarschuwt* ook: 'Ta blo ora nos no tin otro moda, nos por *uza arma*' (God straft ons als wij anderen doden; alleen wanneer het niet anders kan, zullen we naar de wapens grijpen). Tevens vertelt de oude plantagehouder dat de opstand op 17 augustus 1795 uitbrak, hoe Tula geweren uitdeelde, de slaven zodanig aanmoedigde dat zij de Hollandse soldaten aanvielen en deze tot een overhaaste vlucht gedwongen werden. Ook hebben de slaven in hun woede alle opslagplaatsen vernield en de maïs eruit gehaald. Zij hebben bovendien de gevangen genomen slaven verlost en een aantal huizen in brand gestoken. Tula was het hier niet mee eens. Hij zou daar spijt van gekregen hebben. Maar aan het eind was hij toch bereid om *tot aan zijn dood* te vechten. Als bekend wordt dat Frankrijk de strijd tegen Holland gewonnen heeft zegt hij: 'Nederland bestaat niet meer. Nu regeert Frankrijk over ons (...) Als zij weigeren ons aan te horen, zullen we zeer zeker om onze vrijheid strijden, tot aan de dood!' En zo besluit de verteller: 'Op 3 oktober hebben ze Tula gedood. (...) Ze hebben hem op een kruis vastgemaakt en hem helemaal geradbraakt. Vervolgens hebben ze hem met fakkels brandwonden toegebracht in zijn gezicht. Ten slotte hebben ze zijn hoofd afgesneden. Maar Tula stierf als een echte man'.

Elis Juliana

Had Lauffer met zijn 'Keho di katibu' voor het eerst in de Papiamentstalige poëzie aandacht gevraagd voor de Curaçaose slaaf (Lauffers bundel *Kumbu* kwam in 1955 uit), Elis Juliana gaf in zijn gedicht 'Historia di mi bieuwnan' (Geschiedenis van mijn voorouders), een meer gedetailleerde beschrijving van de mensonterende situatie tijdens de slavernij. In dit gedicht (van Juliana) gaat het als volgt. De wrede meester staat bij de afstraffing toe te kijken en vermaakt zich 'terwijl de wonden in de ruggen van de slaven opengereten worden en de grond door hun bloed bevekt'. Dan zegt de meester tegen de man die de zweepslagen toedient: 'Bomba, ga zo maar door totdat mijn sigaar uitgaat'. Een afschuwelijke kreet en 'het slachtoffer wordt door de Dood omarmd'. Vervolgens is een hoogzwangere slavine aan de beurt. Er wordt een kuil gegraven waarin haar dikke buik past. Na de zweepslagen wordt het kind dood geboren. In een ander gedicht 'Sota' (Afranseling; uit omstreeks 1960) worden de

zweepslagen door de dichter aanschouwelijk gemaakt doordat hij de versregels op een dusdanige metrische wijze construeert dat ze een bepaalde ritmische beweging oproepen. Gesteld dat Juliana het hiermee nog niet in voldoende mate gezegd had, in het gedicht 'Tula' (1971) laat hij er geen twijfels meer over bestaan waar het hem eigenlijk te doen is (ik vertaal): 'Tula, sta op!/ De zon is al lang op./ Je hebt al zó lang daar op het Rif geslapen.// Wat zeg je, Tula?/ Praat harder! Ik hoor je niet./ Schreeuw het maar gerust uit./ Er valt niets meer te verbergen!'

Guillermo Rosario

In 1968 wordt een *roman* in het Papiaments gewijd aan de slavenopstand op Curaçao en wel door Guillermo Rosario. Het is een 185 bladzijden tellend boek, getiteld *E raís ku no ke muri* (De onsterfelijke wortel), waarin het leven van Tula vanaf zijn dertiende jaar verhaald wordt. In Rosario's roman krijgt Tula de naam van 'Kato', op het moment dat hij zich nog in Afrika bevindt. Het eerste hoofdstuk (55 bladzijden) is niet erg interessant. Daarin wordt slechts verhaald over de gevangenneming van de slaven in Afrika en de overtocht naar Curaçao. Uit dit verhaal blijkt dat Tula (*Kato* in het verhaal) in Afrika al een vrouw en een kind had. Pas in het tweede hoofdstuk gaat het over Curaçao en zien we hoe de wraakzucht van Kato (Tula) begint te groeien. Er wordt een bezoek aan Toussaint l'Ouverture (Haïti) gebracht en Tula krijgt de toezegging dat clandestien wapens op Curaçao geleverd zullen worden. Later maken wij de voorbereidingen van de opstand mee, waaraan ook de andere leiders meedoen: Louis Mercier, Pedro Wacau en Bastiaan, bijgenaamd *Karpata*. In de brief van Kato, die later aan Toussaint, de Haïtiaanse held (deze zit dan in Frankrijk gevangen), overhandigd wordt, staat te lezen: 'uw geest zal ons volk blijven inspireren, zodat wij eens de vrijheid van ons ras zullen realiseren...'. Men kan zich afvragen of Rosario met dit verhaal de ware toedracht van de slavenopstand heeft weergegeven. Er is sprake van een *roman*. Dus óók fictie! Maar waar het nu om gaat is dat uit dit werk de sociale betrokkenheid van de auteur blijkt. Iets dat in die tijd weldadig aandeed.

Pacheco Domacassé

Was *E raís ku no ke muri* een eerste poging om een *roman* te wijden (in het Papiaments!) aan de slavenopstand op Curaçao, Pacheco Domacassé bracht de figuur van Tula in 1971 ten tonele. De pers liet zich loffelijk uit over dat feit. De *Amigoe* noemde het een 'historisch ogenblik', de *Beurs* sprak in termen van een 'realistisch spel', waarmee ruimschoots aandacht besteed werd aan 'een belangrijk stuk Antilliaanse geschiedenis' en het *Theater der Zeit* kwalificeerde het als 'das erste nationale Drama'. Domacassé zette Tula inderdaad neer als een *strijder*. In dit stuk laat Tula, vlak voor de opstand, voor de zoveelste keer, zijn stem horen: 'No ta nos intenshon pa hasi ningun hende (...) ningun klase di daño, pero...pero... si ta sánger mester drama pa nos libertat i di nos rumannan, lo é drama!!!' (Het is niet onze bedoeling om wie dan ook enige schade toe te brengen, maar..., maar... als het bloed moet vloeien om onze vrijheid en die van onze broeders te verkrijgen, dan zál het vloeien!). Nadat de Curaçaose bevolking tientallen jaren achter elkaar toneelstukken van, bijvoorbeeld, Molière, Shakespeare en Shaw in vertaling voorgeschoteld kreeg, nam Domacassé het initiatief om het volk een heel andere boodschap mee te geven. De tijd was langzaam, maar zeker, aangebroken om Curaçao bewust te maken van haar eigen culturele waarden. Ook Domacassé wilde – zoals Rosario – het volk wakker schudden en het wijzen op de heldendaden van Tula. Niet lang daarvoor nog veroorzaakte het noemen van de naam van de slavenleiders alleen een glimlach op de meeste gezichten. Men wilde daarmee kennelijk zeggen dat men niets met die 'bandieten' te maken wilde hebben. De auteur heeft echter met

dit toneelstuk een culturele boodschap meegegeven: de bewondering en erkenning van het eigen ras.

Carel de Haseth

Tijdens Broeks exposé werd de naam van deze Curaçaose dichter/schrijver ook genoemd en wel vanwege zijn novelle *Katibu di Shon* (Slaaf en meester). Bij het verschijnen hiervan in 1988 heb ik dit werk door middel van een 'ingezonden stuk' verwelkomd. Iemand anders plaatste een 'kanttekening' bij het door de auteur gebezigde taalgebruik met betrekking tot de slaaf. Ik citeer: '... het is nogal onwaarschijnlijk dat een eenvoudige plantageslaaf in staat was zijn gedachten te formuleren op de manier waarop de auteur het presenteert'. Hiervan heeft Broek – uiteraard - kennisgenomen (zie: *De kleur van mijn eiland*, deel I, p. 252). Er is - volgens mij - zeker sprake van een vernieuwing, zeker voor wat de *structuur* aangaat. Of een slaaf op die 'beeldende' wijze sprak, zoals de auteur ons wil doen geloven, is natuurlijk te danken aan het *fictionele*. Fictie is toegestaan in de literatuur. Mijn 'reserve' betreft het beschouwen van dit werk als een voorbeeld van een 'zich ontwikkelende creolisering'. Het *creoliseringproces* (hier sprak Broek van) impliceert immers de vermenging van twee culturen, waardoor er een creoolse cultuur ontstaat. Waar wordt deze nieuwe cultuur in de novelle van De Haseth uitgebeeld? Wat wij zien gebeuren is het volgende. De auteur laat de slaaf en de meester drie maal om de beurt een monoloog houden. Al in de eerste monoloog van Shon Welmu (de blanke meester) hoort men deze zeggen (ik vertaal): '... laat de opzichter maar hun rug [van de slaven] striemen met de gesel (...) Zij [slaven] kunnen niet onze gelijken zijn, maar zullen altijd slaven blijven; als je met slaven wil praten, moet je ze eerst laten merken wie de baas is op dit eiland (...). Het wordt tijd om ze naar het plein voor het Fort te brengen om ze te breken...'. Ook de tweede monoloog van Shon Welmu getuigt van diens wrede houding. Hij zegt weliswaar dat de blanken en de slaven 'elkaar nodig hebben', maar hij leeft er niet naar. Bovendien heeft hij, toen hij jong was, het slavinetje Anita in het donker verkracht. Zijn eigen woorden: 'Omdat ik haar baas was had ik het recht om met haar te doen waar ik zin in had'. Het toppunt wordt bereikt wanneer aan het eind Shon Welmu naar de slaaf Luis (in de gevangenis) stapt om hem een dolk aan te reiken. Broeks bewering (in zijn boek): 'opdat hij [de slaaf] vlak voordat hij gemarteld wordt zelf een eind aan zijn leven kan maken'. Dit is toch wel een heel bizarre manier van interpreteren. Uit hetgeen in *Katibu di Shon* (onlangs in Nederland als *opera* opgevoerd) plaats vindt, blijkt in de verste verte niet dat er sprake is van een 'zich ontwikkelende creolisering'. Heel wat anders is wat in Lauffers verhaal 'Yu pretu' (Zwarte kind) of in Cola Debrots novelle *Mijn zuster de negerin* naar voren komt.

Ten slotte

Het is juist in de literatuur dat men de *gevoelswereld* van de slaven of hun nazaten proeft of ervaart. Al gaat het daarbij vaak om fictie, literatuur blijkt juist zo interessant te zijn omdat daarin de *belevingswereld* van de mens weergegeven wordt. Of zoals Mario Vargas Llosa het in 1996 formuleerde: 'Vaak wordt literaire fictie beschouwd als iets gratuits. Maar dat is het niet. Fictie helpt ons onze gefrustreerde verlangens te vervullen'. Zo wordt ook de slavenopstand van 1795 in de Papiamentstalige literatuur fictief of met meer realisme uitgebeeld. De menselijke verbeelding speelt daarbij uiteraard een rol. Al naar gelang de boodschap van de auteur!

